

КАРПАТСКА РУСЬ

KARPATSKA RUS'

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT LINDEN, NJ AND OTHER MAILING ADDRESSES

Ч.4 АЛЛЕНТАУН Н-ДЖ. 16-ГО ФЕВРАЛЯ 2001, ALLENTOWN NJ.FEBRUARY 16,2001,VOL.LXXIV,NO.1

У газеті "Карпатська Русь" № 23 от 10-го ноября 2000г. мы подавали прощяня о поміч для Музею Лемківской Культуры в Зындранові в Польщи на Лемковині. Финансову поміч на ратуваня памяток Лемківской культуры на рідній земли в Карпатах дали таки Лемки:

Мг. Д.Галик благотворительное пожертвование

Мг. С.Климчак	250 дол.
М/М. Дж.Головач	100 дол.
Mrs. Ева Стефура	100 дол.
М/М. В.Турчик	50 дол.
Мг. Д.Феликс	40 дол.
Mrs. М.Шершен	25 дол.
М/М. Т.Рудавский	25 дол.
М/М. Дж.Порада	25 дол.
М/М. В.Завойский	25 дол.
М/М. Дж.Цебула	20 дол.
Mrs. А.Ріжко	20 дол.
Мг. А.Малюга	20 дол.

Сердечно дякуеме им.

СПІВАНКА ЗА

ПЕТРО ФЕЦІЦА

ПІЗНЬОЄ ВЕРТАНЯ

Политіли, ги солома,
Молоді мої роки.
Я вертавуся до дома,
Де сьме были дїтвакы.

Де сьме были пиля мамы,
Пиля няньовой руки.
Де сьме босыма ногами
Убыйшли всі пішаки.

Там, де сплять старі дерева,
Што м йих скіпцями щи знав,
Сїв над арсагом, и — реву,
Ги м николи ни ревав.

Сонце в нибі вто, што й было —
Сила з нього лле жива...
Иппен мамина могила
В тинитові ни нова.

Косичкы на нїв шовкові
Тарільцями догоры...
На сілському тинитові
Вшыткы мої цїмборы.

Дале йду свойыв дорогов
Онъ до няньовых ворот.
У селі народу много —
Лем вто всьо новый народ.

Низнакомым ся кланяву,
А до сирця ймився страх:
Білш знакомых дниська маву
В тинитові, ги в хыжах.

Грятку мамчину вже витко —
Де сьте, мамочко моя! —
Туй мині родное вшытко,
Лем уже ни родный я

Людьом нынїшньої днины,
До котрых веде мой рід...
Я домі вертався сыном,
А вернув им — сивый дїд.

Кровльов сонця возір вмыто —
Туй на мойів старині
И тепло мині, и сыто,
Й дуже сиротно мині.

Лемкам мешкаючим в Польщи, не дуже треба поясняти хто то был Петро Феціца. Може моллодше, друге і третє покоління нашых выгнанців з рідной землі мало менше спосібности споткаты і познати того тихого, спокійного і скромного, выдавалобься звычайного чловека деси з Лемковщыны. Тоту максиму описуючы в однесіню до особы Пётра Феціцы повториме ту шчы кількакратні.

Петро Феціца народився в селі Ганчова, 7 дня місяца черця, 1917 рока. Родиче його Штефан і Параскевія были господарями на невеликы газдивці, мали 5 га поля. Трудне жытя змушало родичив Феця до выїзду за Вельку Воду жебы заробити даякы грошы. По повороті на рідну землю, за зароблены "дулярикы" докупували кавальчкы поля і ліс, бо ту на Лемківщыні поле і ліс засвідчали о заможности газды. Не довго Феціцы перебували в Америці, бо барз тужыли за своіма горами і жытя на свої земли в горах было для них найкрасше і найщасливше. Родиче Петра доховалися штырьох сынив і вшыткы они народилися на Лемковині, а не в Америці. В наши розмові Петро вспоминает:

"... мое наймолодше і молоде жытя формувалося під впливом пречудных церковных богослужень (Великден, Рїздово) весіль і похоронив. Юж яко хлопец брав ем в них участ, переживав глубоко пісні, обряды, мельодїі. По весілях, ци празниках в ушах мї долго звучали прекрасны пісні, я ныма жыв дальше."

Треба ту повісти, же так было на ціли Лемковині.Тоту нашу Лемківску душу, любов до свого звычаю, пісні, церкви, своїх люди, нашы родиче переказували нам разом з материнским молоком і того зросніня з нашыма предками, нашом теплом Лемківском земльом, ништо, навет шатанскыма способами не дав рады нам одобрати. То сила нашого духа і хоцбы зме мали по два або і три пашпорты ружных держав, то і так ништо не выжене з нас Лемківску душу.

Далій буде

ОДРОДЖИНЯ ЛЕМКІВСКОЙ КУЛЬТУРЫ - ХВИЛЬОВА РЕАКЦІЯ ЦИ ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПРОЦЕС?

Продовження з газети КР № 3.

Перший етап лемківського одродження, припадаючий на осемдесяти роки, проходив в духу романтичного здвигу, профетизму і бунту. Принюс тврвали і важны культуровы осягніня, головні літературны, але тіж музычны в формі новых патріотычных пісен опрацуваных і выконуваных през Ансамбль Пісні і Танця "Лемковина", языковых в піднятих словниковых працях, науковы в формі ріжных лемкознавчых прац і публикацій⁷.

Романтычний здвиг закінчыл ся в 1989 р., коли то зареєструвано першу повоєнну лемківску організацію Товаришчыня Лемків і дотеперішні культуровы діяня вошли в етап офіційной організованости. Плянваны діяня, визначены статутowymi цілями престали мати маніфестаційний характер і помалы зачали приберати форму "праці при основах". Концентруе ся она в головных сферах рідной культуры.

В освітій сфері. Дотеперішне спонтанне, оказийне вчыня лемківського языка замінене остало офіційным вчыньом в школьній системі. Вымагало того великого труду піднятого през Комісію Пародового Просвічыня при СЛ- приготуваня підручників, дыдактычных помочы, програму вчыня, урядовых заходів. Перший пункт вчыня лемківського языка створений был в 1991 р. в основній школі в Устю Горлицкым (Рускым). Гнеска лемківскій язык научаний ест в семох основных школах і трьох гімназиях на Лемковині і в двох основных школах на західніх землях. Од найближшого школьного рока плянуе ся введіня научаня лемківського азыка в наступных основных школах і гімназиях і першыраз в горлицкых середніх школах⁸.

В літературно-видавничій сфері ватрына едноднівка заступлена остала в 1989 р. сталым періодыком СЛ, початкове кварталныком, потім двомісячником "Бесіда". Скоро долучыли до ней інчы лемківскы часописы, выдаваны през реєструваны по 1989 р. лемківскы організації: од 1992 р. "Ватра"- кварталнык Об'єднання лемків, од 1993 р. "Бюлетин «Лемко»", місячник Русиньского Демократычного Кругу Лемків "Господар", од 1994 р. "Загорода", кварталнык Музея Лемківской Культуры в Зиндранові. Од 1993 р. СЛ выдае тіж шторічний "Лемківскій Календар". Лемківске писменництво по першых збірах сучасной патріотычной лірыкы од 1989 р. збогатило ся стальыма издавничыма серіяма. В рамках "Бібліотекы Бесіды" выдано уж 37 книжок і брошур. Окрем ней издавана ест "Бібліотека Загороды". Остатньо повстало издавництво "Наша Загорода". Постеречы мож одходжыня од форм лірычных гу споминам, малым формам прозатарскым, популярно-науковым ескізам. На лемківскій переводит ся тіж штораз більше світової клясыкы. Медже інчыма лемківске тлумачыня „Ody do młodości” Міцкевича опублікуване было седед 16 інчых перекладів того твору на славянскы языкы. „Inwokacja do Pana Tadeusza” по лемківскы має выйти в Парыжу серед праві девятдесяти ей тлумачынь на інчы языкы.

В сценічно-артистичній сфері окрем "Ватры" в Горах організувана ест "Лемківска Ватра на чужыні". Од 1989 р. при СЛ в Лігници діе Аматорскій Театр, котрый выставлят по лемківскы штукуы з жытя Лемків. Од 1992 р. при Музею Лемківской Культуры в Зиндранові проходить Свято Лемківской Традиції „Од Русаль до Яна”. Од 1993 р. в Гожові Велькопольскым кружок СЛ організуе шторічны "Стрічы з Лемківском Культуром", Од 1993 р. проходить тіж Лемківска Творча Осін, організувана найперше през зиндранівскій музей, перенята потім през СЛ. В тым році започаткуване остало Медженародне Біенале Лемківской/ Русиньской Культуры в Крениці, організуване през Товаришчыня Лемків.

В музычно-вокальній сфері окрем надзвичайні заслуженого в ділі одродження лемківской культуры Ансамблю П і Т "Лемковина" од 1991 р. діе в Лігници молодий репрезентативний ансамбль Пісні і Танця "Кычера". Родят ся тіж молодіжны вокально-інструментальны группы, котры існуют рівночасно з давнымы, заслуженыма нп. "Водограйом". До найбарже остатньо популярных зарахувати треба фольковий ансамбль "Серенча" з Горлиц. Припомнути треба тіж індивідуальных выконавців, хоц бы лірычну співачку Юлію Дошну ци співаючу лемківску поезію Агнешку Коробчак.

В музеально-забытковій сфері підкрислити треба выняткову ролю єдиного Музею Лемківской Культуры, якіє в Зиндранові. Існуючий уж од 1968 р. з хвилем одродження вшыткых сфер лемківской культуры, значні зінтенсифікувал свою діяльність, побільшаючы кількіст скансеновых обектів, розвиваючы культурну і издавничу діяльність (о котрій уж зме споминали), інспіруючы малярску і різвбярску творчіст Лемків. Свій приватний музей - колекцію лемківскых забытків має тіж Павел Стефановскій з Біянкы. Переміны в культурным жытю Лемків причынили ся до удоступніня части той колекції звіджаючым в єдным з поміщынь "Руской Бурсы" в Горлицях, де повстае осередок лемківской культуры і світлиця для лемківскій молодежи. Осередок Лемківской культуры з гідном збіром забытковых експонатів творит тіж в Лігници Ансамбль "Кычера".

В науковій сфері. По 1989 р. змінило ся гідні. Закінчены і выданы остали два словникы лемківського языка. Професійні опрацувана остала през языкознавців Граматыка Лемківского Языка. В серіи „Najnowsze dzieje języków słowiańskich” приготуваный ест том „Русиньскій Язык”, оборонены остали в 90-ых роках вартісны магістерскы і докторскы праці на лемківскы темы, в тым більша част лемківскых авторів. Опублікувано новы науковы книжки, м. ін. Богдана Горбалья „Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921”, поконференційний том „Łemkowie i Łemkoznaństwo w Polsce”, ци Й. Чайковського „Studia nad Łemkowszczyzną”.

Бесідуячы о одроджыню лемківской культуры не мож ту хоц в двох словах не спомнути о ролі церкви в тым процесі. Выйти треба од факту, же в часах найбарже драстычного нищыня і загыбелі лемківской культуры церков была інституційом в найвекшій ступени протидіючом тому фактови. В часах культурового одродження велика част священників-Лемків влучыла ся в тот процес, медже інчыма ужываньом в літургії і проповідях лемківского языка, патріотычныма проповідями, інформуваньом о ріжных культуровых фактах і імпрезах, організуваньом молодіжных хорів і братств, котры берут участ в культурным жытю Лемковины, вчыньом релігії по лемківскы, ци в кінци вчыньом лемківского языка.

Вымінены ту в великым скорочыню далеко не вшыткы факты і явиска, засвідчаючы сучасне одроджыня лемківской культуры показуют інституційно-організаційне інспіруваня і креуваня тых фактів. Одзеркаліня того процесу в штоденным жытю Лемків вымагало бы окремого обесідуваня. При так загальным смотріню на проблем зазначыти лем треба, же культуровы переміны значні змінили і лемківску штоденність. В вельох припадках людє престали ся ганьбити свого походжыня, зачали сміло бесідувати по свому не лем дома, але і на улици, інтересувати ся своіом культуром, історіюм, вертати до традицій таких, як колядуваня, кермешы, русалья. Бытя Лемком престало быти чымси ганьблячым, стало ся акцептуваном нормальністю, часом навет выріжніньом.

Далій буде.

СЕЛЯНСКИЙ БУНТ НА ЛЕМКОВЩИНІ

(отзвуки освободительной войны Богдана Хмельницкого - в Карпатах)

Продовження з газети КР № 3.

Если бы розслідувати детально акти вуйтовських судів Біча, Нового Санча, Мушини, Нового Торгу, Бардийова і всі старі записи по церквах, то можна би написати великі томи про діяльність тих карпатських розбойничих дружин, знайдених в розбою спасення від шляхетського утиску.

На жаль, багато тих документів пропало в минулу війну, коли німці розбивали безпощадно міста, нові і старі будинки, на своєму шляху.

Гуцульщина славиться своїм Олексом Довбушом. На Лемковщині були десятки таких Довбушів, а більше - були цілі ватаги під команду своїх "герштов". Но історія їх похована переважно в судових актах. В новітніх часах ніхто з наших передових людей не старався розкрити ту минулину, бо то були тільки "збуи", порушники закону. Кого моє хвалитися ними, наприклад, при австрійському режимі? Память о них збереглася, однак, в народних оповіданнях. Кожен з нас в своїй молодості в старому краю наслухався від старших людей багато історій про славних "збух" і збуецьких герштах, діявувалих колись в наших горах. Старі люди вірили, що в великих лісах залишилися багаті скарби про тих збух. І не раз уже в наших часах молоді студенти, наслухавшись тих оповідань, ходили по лісах і глядали печер, в котрих мали бути закопані ті скарби.

В 1651 році, коли шляхта з цілої Польщі вирушила під Берестечко проти Хмельницького, залишивши жінок і дітей своїх під ненадійним охороною старих шляхтичів і урядників, то на цілому Подкарпатті заволновалося населення. Богдан Хмельницький розслав по західним воєводствам Польщі багато тайних агентів з порученням підбурювати простий народ проти панів. По селах і містечках західної Польщі, особливо в гористих сторонах, з'явилося багато вандровників і дзядов. Но коли хто приглянувся їм ближче, то моє переконатися, що то були здорові і сильні люди. Куди вони проšli, там меже народом родилися різні дивні і тривожні слухи. Говорили меже собою прості люди, що шляхта збирається в похід проти короля, а потім, як розправиться з королем, шляхта возьмється різати хлопів. Говорили люди і так, що Хмельницький іде помагати королю проти шляхти.

І в самому ділі Хмельницький насправду думав підняти хлопське повстання в тылу польської шляхти, спішивши під Берестечко. Хмельницький

знав, що таке повстання в той момент могло задати смертельний удар шляхетському господарству в Польщі. В союзі з Ракочим, котрий повинен був ударити на Краков, Хмельницький надіявся звільнити від шляхетського ярма не тільки Україну, но і всю Польщу.

Агітаціоном серед селянських мас в західних районах Польщі керував полковник з двома тисячами агентів. Ті агенти були прекрасно навчені, як вести пропаганду проти шляхти. В польських селах вони говорили одне, а в російських друге. Серед російського населення в горах вони розпускали слухи, що король зламав присягу на мир з Хмельницьким, і що хто з російських людей не хоче загинути від польського меча, повинен виступити проти польської шляхти і короля і спішити на поміч Хмельницькому і козакам. В російських селах народ зустрічав радісно агентів Хмельницького і тільки ждав означеного дня для рішучого виступлення. А тимчасово відважніші молоді люди горнулися масами в місцеві дружини розбойників.

Польський історик Людвік Кубала в своїх історичних описках про козацькі повстання рисують так положення в тих часах на Лемковщині:

"От Сяну аж до Подбескидья карпатського в околицях Кросна і Дукли народ російського обряду, бунтуваний шпiонами, горнувся до тих розбойничих дружин, котрі з польської і угорської сторони поповнялись постійно притоком верховинців. І ті розбойничі дружини були в тісному порозумінні з повстанчим рухом серед верховинців в воєводстві Краковському, котрий підняв Костка Наперський".

Діяльність Костки Наперського була тісно зв'язана з повстанчим рухом на Лемковщині в тих часах, то треба сказати більше і за нього самого. Откуда он взявся, хто був його родиче? То не в'яяснено. Сам он заявив перед шляхетським судом, що он був незаконним сином польського короля Владислава IV. Но то відомо, що Костка Наперський був вихований в домі знаменитого в Польщі магната Костки, а потім жив довго за границею. Дуже можливо, що був даже у козаків і відіся з Хмельницьким з Ракочим. В 1651 році он з'явився в гористих районах Краковського воєводства з грамотами Хмельницького і почав підбурювати народ проти шляхти. Он думав зайняти всі горні переходи в Карпатах і ударити на Краков.

Піступивши до Костки Наперському, Лентовський розписав листи до менших шолтыствах і селах в цілої своїй околиці і призивав народ спішити під команду Костки на боротьбу проти "жидів і шляхти". Листи свої он починав так: "Во ім'я Христа, котрого жиди убили, і во ім'я найяснішого короля, проти котрого шляхта бунт підняти задумує". Он обіщував народу свободу, поділ лісів і земель шляхетських, поміч від козаків. Меже іншим он приказував всім, хто хоче приєднатися до тієї звільнительної боротьби, змайти свої хати зеленими гілками, щоб переходячи народні війська не палили їх і не грабили. Тот останній наказ був найскорше виконаний народом. Населення доколичних сіл стало збиратися на віча, і всьди наспіх мали хати на зелено.

Найближчим ад'ютантом, правом рукою Костки Наперського в той ділі був Станіслав Дунайца, головний керівник всіх розбойничих дружин в горах і для того маршалком прозваний. Тот Лентовський був цікавий тип, який моє з'явитися лем в вольній природі Карпатських гор і при нездорових умовах соціальної і політичної життя в Польщі. До Лентовського приходили хлопи з жалобами на своїх панів, і Лентовський завжди брав оборону окривдженного хлопа - коли можна було, то мирним способом, а якщо мирні способи не помагали, то Лентовський мал дост сил і значення, щоб підняти населення гор в похід проти шляхтича і даже проти самого старости.

Таким "маршалком" в горах був тот шолтыс Лентовський від 1628 року, коли доколичні шолтыси об'явили велику хлопську мобілізацію проти старости Коморовського.

Надіючись, що всьо карпатське Подгор'є прилучиться до нього, Костка Наперський рішив дати знак до загального повстання проти шляхти і заняв несподівано смілим ударом замок Чорштын над берегом Дунайца. Замок тот закривав шлях з Венгрії на Краков. По другій стороні Дунайца лежала венгерська границя і простиралась послисти Ракочого, котрий збирався ударити на Польщу.

Занявши Чорштын, Костка написав Лентовському, щоб тот со своїм полком і з найбільшим числом народу спішив до замку.

Далі буде.

Стефан Шкимба

ПАН ПРЕВЕЛЕБНЫЙ, ЦЫГАН И
ЗАЯЦЬ

Стародавня приповідка, котру запам'ятав я ище с молодых літ в Старом Краю.

Было то в одном селі на Угорщині, где священник мал много грунту и все просил своих фарников-парафіян, абы шли робити ему в полі. Одной неділи в церкви он мал просьбу до своих фарников, щобы пошли выкопати ему бандурки-картофли, бо зима уж ту, а бандурки ище в полі.

За их любовь к своему превелебному, пан т.е. священник, обіцял молитися за их здравья, а по смерти, если Бог выслушать его, то всі можуть достатися до неба, бо Боска сила вшитко може зробити, а на остатку ище добавил превелебный, же кедь Бог захоче, то зробіть и так, што можна выстрілити и с мотыки, не треба ани пушки, стрільбы.

В тоту неділю до церкви пришол и цыган с цілом фамелиом и барс полюбила ся им проповідь пана превелебного. На другій день цыган ище с рана полетіл с мотыком копати превелебному бандурки, бо барс зрадовался слову клебана, "же кедь Бог дасть, то и с мотыки можна выстрілити".

Там зышли ся и майже всі селяне копати бандурки, прибыл и пан превелебный с пушкою на ремені и прохадится коло копачих.

Гдесь взялся там заяц в бандурках. Тут зробился крик:

- Заяц, заяц, лапайте го.

Клебан выставил пушки, а цыган мотыку и оба стріляють до зайца. Коли клебан выстрілив, заяц перевернулся, а цыган летить к зайцу и хоче брати до дому зайца.

- Цыган, подь ту с заяцом, бо заяца я застрілив с пушки, а не ты смотыки, - крикнул клебан на цыгана.

- Пане превелебный, заяца я застрілив и я беру его домой, - рюк цыган.

- Цыгане дурный, нероб же с мене бортака пред людьми, же ты заяца застрілив, бо никто того тобі не признаг, же смотыки можна дашто застрілити.

- Як жеш так думаете пане превелебный, же с мотыки не мож выстрілити и заяца забити, то в таком разі и мы ваши вірники не можеме веце вам вірити, бо лем вчера на казанью в костелі кричали сте, же Пан Бог вшитко може, и кедь Пан Бог дасть, то и с мотыки можна выстрілити, а днеска уж того таите, пане превелебный.

Пан превелебный до цыгана:

- Цыган, кедь уж так думаеш, же ти застрілив заяца, а не я, то зробим так, же ты возмешь заяца днеска до дому, но але не сміеш го істи аж доки не узнаме, же до кого он прислужений. Як тобі, то ты выграл, а як мні, то я выграл, и заяц буде мой.

- Цыган, знаеш, як докажеме, же до кого принадлежить тот заяц?

- Та не знам пане превелебный, то най повідать.

- А то буде так: Той ночи, которому из нас приснится ліпший сон, то того буде заяц.

- Добре, пане превелебный, я пристаю на то, отповіл цыган.

Зрадованный тому цыган забрал заяца до дома и не спал цілу ночь, лем думал, же што мае повісти клебану, якій мал сон.

Пришло рано, цыган летить до клебана, запукал до дверей, служница пустила цыгана до покою и разом с клабаном сіли трошка.

- А терас цыган, повіж мні, же што тобі снило ся перешлой ночи?

- Пане превелебный, таж Вы высоко ученый, у Бога святыи, выхваленый, а я лем простый цыган грішник, бо и украду часами гді што, то я знаю, же Вам пан Бог послав ліпший сон, як мені грішному, то повіжете перше, же што снилось Вам, а я повім послі Вас.

- Добре цыган, кед уж уважаеш мене за ліпшого от себе, то я повім тобі перше, же што снило ся мні перешлой ночи, а ты повіш мні свой сон потом.

- Мні снило ся так: же злетіли два ангелы с неба, еден ангел взял мене под едно крыло, а другій под друге и так забралы мене до неба. А тепер повіж ты, цыган, же што тобі снилось?

- Пане превелебный, та мні не снилось, але я, моя жена и діти виділи зме як ангелы хватили пана превелебного по под руки и полетіли с ними до неба. Мы чекали цілу ночь, же може пан превелебный вернутся на землю, але ту уж свитало, а их не было ище с неба и мы думали, же пан превелебный останутся на віки в небі, то я розказал жені, абы заяца зварила и заяца мы сїли.

Вот так то закончила ся война на заяца.

" РУССКИЙ КАЛЕНДАР " на 1956 год.

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

В ріднім краю – яко в раю.
Кождому мило, де го сонце огріло.
Де рідний край, там і під буком рай.
Де рідний край, там кождому рай.
Кажда пташына летит в рідну країну.
Лем в ріднім краю маеш кус раю.
Тота страна мила, де мати родила.
В чужых краях бывай, свого не забывай.
Кождїй дітині мило в своїй країні.

Кожда вербичка ма свою земличку.
Кождїй птиці мила рідна земляця.
На рідній земли і терня не коле.
Тота земля мила, де ты мати родила.
В своїй країні мило кождїй родині.
За рідном земльом і на небі смутні.
Кожда мишка глядат свого затишка.
Сумує пташка без свого крячка.

Всяди добрі, а дома – найліпше.
Радіст Томку в своїм домку.
Кождїй вороні добрі в своїй стороні.
Без рідного порога смутні і коло Бога.
В ріднім краю кождому, як в раю.
Під своїом стріхом – радіст зо втіхом.
Вдома смачна і солома.
Зо свого пеца і дим солодкий.